

תנ"ך עכשיו!

מפגש בלתי אמצעי עם ספר הספרים

התנ"ך הינו הסמל הבסיסי ביותר במסורת היהודית. בניגוד לחלק ניכר מהסמלים האחרים, התנ"ך כסמל מוכר לתלמידים והם מקיימים עימו מפגש מתמיד. פעמים רבות מפגש זה אינו נתפס כחיובי ומהנה, והוא מצטמצם למסגרת שיעורי התנ"ך בבית-הספר. בעיני רבים התנ"ך נתפס כספר ישן וארכאי. תופעה זו נובעת ממספר גורמים עיקריים: חוסר עניין, קושי להתמצא בתנ"ך כראוי וקושי להבין את שפת התנ"ך. פעילות זו מתחלקת לשתי מערכות. במערכה הראשונה נעמוד על נוכחות התנ"ך בחיי היום-יום ונעמיק את ההכרות ויכולת ההתמצאות של התלמידים בתנ"ך באמצעות חידון ומשחק. במערכה השנייה נתמקד בדמויות שונות בתנ"ך ובסיפור המקראי. לאחר מכן נבחן את מיקומו של התנ"ך כסמל בתרבות ישראל ונעסוק בשאלת הצורך בלימוד התנ"ך בבתי-הספר. ניתן להעביר פעילות זו בשיעור אחד או בשני שיעורים. במידה והוחלט להעבירה בשיעור אחד, מומלץ לקצר את החידון, להתמקד בסיפורים האהובים, בסדר הסיפור המקראי ובסוגיה אחת מבין השלוש שעוסקות בתנ"ך כסמל. **הערה:** יש לבקש מהתלמידים מראש להביא לפעילות זו תנ"ך.

מטרות הפעילות:

- התלמידים ישפרו את התמצאותם בתנ"ך.
- התלמידים יכירו מרכיבים שונים בתרבות הישראלית שמקורם בתנ"ך (שמות רחובות, פתגמים, סמלים ועוד).
- התלמידים ידונו בסיפורים ובדמויות המקראיות האהובות עליהם.
- התלמידים ידונו במעמדו של התנ"ך כסמל ובחשיבות ההיכרות עימו דרך סוגיות העוסקות בשאלת לימוד התנ"ך בבתי-הספר ובהשבעה הצבאית.

מבנה הפעילות:

מערכה א:

1. חידון התנ"ך
2. התנ"ך ואני

3. סיכום

מערכה ב:

1. סיפורים אהובים
2. דמויות מקראיות
3. הסיפור המקראי
4. התנ"ך כסמל
5. סיכום

ציוד ועזרים:

מערכה א:

- מפת אזור בעיר בה שמות הרחובות הם שמות נביאים, לכל קבוצה או לכל זוג
- דף עם סמלים ופסוקים (נספח ב)
- תמונת השבעת חייל (נספח ו)
- משימות ומקורות בחוברת לתלמיד

מערכה ב:

- יש להכין כתרים למשחק אינקוגניטו (רשימת הדמויות מופיעה בנספח ד)

שאלות דריכה:

- מהם נקודות המפגש שלי עם התנ"ך?
- מה התנ"ך מסמל עבורי?
- האם צריך להיות לתנ"ך מעמד ייחודי (בבית הספר, במדינה וכו')?

מהלך הפעילות:

מערכה א:

חלק א: חידון התנ"ך

חידון תנ"ך: ניתן לספר מעט על חידון התנ"ך העולמי לנוער (נספח ב). חלקו את הכיתה לשתי קבוצות. על-מנת לשמור על הקשב והריכוז של התלמידים יש להקפיד על ישיבה נפרדת ומסודרת של כל קבוצה. צרו על לוח הכיתה טבלת ניקוד. מספר הנקודות המקסימלי שקבוצה יכולה לקבל הוא 24 (כנגד 24 הספרים שיש בתנ"ך, כל נקודה כנגד אחד מהספרים). מתחת לשם של כל

קבוצה כתבו את ה"נקודות" – בנקודה הראשונה כתבו "בראשית", בשנייה "שמות" וכן הלאה. מומלץ לשאול בכל פעם את התלמידים מהו "שם" הנקודה הבאה, ובכך לעודד אותם לחפש בתנ"ך את שם הספר הבא (**בנספח א** מופיעים שמות ספרי התנ"ך לפי סדר). החידון מורכב משני שלבים:

שלב א: תן קו

- נכיר פתגמים וניבים השגורים בשפה היום-יומית אשר מקורם בתנ"ך. כל קבוצה בתורה בוחרת מתנדב שעליו להעביר לקבוצה פתגם בעזרת ציור על הלוח בלבד (הגבלת זמן: כ- 3 דק'). כל ניחוש נכון מזכה את הקבוצה בנקודה. **הפתגמים:**

טובים השניים מן האחד (קהלת ד, ט)	מפני שיבה תקום (ויקרא יט, לב)
באו מים עד נפש (תהילים סט, ב)	פתי יאמין לכל דבר (משלי יד, טו)
לא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב, יח)	לב האבן (יחזקאל לו, כו)
עין תחת עין (שמות כא, כד)	לחפש... בנרות (לפי צפניה א, יב)
פיק ברכיים (נחום ב, יא)	שעיר לעזאזל (ויקרא טז, כו)
לך אל נמלה עצל (משלי ו, ו)	

שאלו:

- מה המשותף לכל הפתגמים הללו? (אלו פתגמים שמקורם מהתנ"ך, וכולם השתלבו בשפה היום-יומית)
- היכן אתם פוגשים את התנ"ך בחיי היום-יום שלכם? (בשיעור תנ"ך, בהכנה לבר/ת מצווה, שמות רחובות, שמות אנשים, ביטויים, שמות מקומות).

רשמו את תשובות התלמידים על הלוח. בהמשך המפגש נשוב לשאלה זו ונראה אם התלמידים חשבו על מקומות נוספים בהם פוגשים בתנ"ך.

שלב ב: שאלות ידע

הערה למדריך: בין השאלות ניתן להרחיב ולהסביר על קובץ החומשים, קובץ הנביאים וקובץ הכתובים. מצורף נספח ובו הסבר על כל אחד מהקבצים. על התלמידים להיעזר בתנ"ך במהלך החידון. את המשימות ניתן למצוא ב**נספח ב**.

1. מאלו שלושה חלקים מורכב התנ"ך? (תורה, נביאים, כתובים)

• **משימה:** הקצו למשימה 3 דקות.

1. כתבו את כל ספרי התנ"ך בטבלה (**נספח א**). ספר המחולק לחלקים יש לכתוב רק פעם אחת (שמואל א' ו-ב', מלכים א' ו-ב', דברי הימים א' ו-ב').
2. סמנו כמה שיותר שמות של ספרים שעל שם גיבורם קרויים בנים ובנות גם בימינו.
3. מכמה ספרים מורכב התנ"ך? (24)

3. מתוך איזה חלק בתנ"ך קוראים את פרשת השבוע מדי שבת בבית-הכנסת? (תורה)

• כמה מגילות יש? (5)

משימה: הקצו למשימה 2 דקות. חלקו דף ובו שמות המגילות בטור אחד ושמות החגים בטור אחר. הנחו את התלמידים להתאים בין המגילה לבין החג בו קוראים אותה.

5. **משימה:** הקצו למשימה 4 דקות. כל קבוצה מקבלת מפה של אזור בעיר (מומלץ שזו תהי מפה של העיר בה ממוקם בית-הספר). על כל קבוצה למצוא ולסמן בטוש זוהר את כל הרחובות שקרויים על שמם של נביאים מהתנ"ך. המטרה היא למצוא כמה שיותר רחובות.

• פיתחו בספר דניאל ב, ה. באיזו שפה כתוב פסוק זה? (ארמית)

הרחבה: הספרים דניאל, עזרא ונחמיה כתובים רובם בארמית, שהייתה השפה המדוברת בתקופת גלות בבל.

7. **משימה:** חלקו לכל קבוצה דף עם סמלים. על הקבוצה להגיד:

1. מה כל סמל מסמל? (משרד התיירות, בית-מרקחת, חמסה ומדינת ישראל)
2. איזה סמל אינו לקוח מן התנ"ך?

הנחו את הקבוצות לקשר בין כל סמל לבין המקור שלו במהירות הרבה ביותר. (**למדריך:** מומלץ לעיין לפני השיעור בסיפורי התנ"ך העוסקים בחטא המרגלים ונחש הנחושת כדי להסביר לתלמידים את מקורם של הסמלים).

תשובה:

- משרד התיירות. מקור הסמל בחטא המרגלים (במדבר יג, כג).
- בית מרקחת. מקור הסמל בנחש הנחושת (במדבר כא, ח).
- חמסה, נגד עין הרע. אין לו מקור בתנ"ך.
- מדינת ישראל. חזון המנורה ועלי הזית בצדדיה (זכרי ד, ב-ג).

8. באיזה חומש מהחומשים מתוארת בריאת העולם? (בראשית)

• באיזה חומש מהחומשים מסופר על משה והסנה? (שמות)

• באיזה חומש מסופר על מסעות בני-ישראל? (במדבר)

• **לאחר החידון שאלו:**

- מדי שנה ביום עצמאות, מאז שנת 1963, נערך חידון התנ"ך העולמי לנוער. מדוע, לדעתכם, חידון זה נערך דווקא ביום העצמאות?

חלק ב: התנ"ך ואני

• קראו את הקטע הבא:

תנ"ך עכשיו/ מאיר שלו

גדלתי בבית חילוני שעסק הרבה בתנ"ך... הורי טיילו איתי בין צרעה ובין אשתאול להראותני את מקום הולדתו של שמשון, אל נמל יפו ממנו נמלט יונה תרשישה מפני אלוקיו. מעל גג מנזר נוטרדאם הראה לי אבי את גורן ארונה היבوسی, הידועה היום כהר הבית, ומתל מגידו צפינו בנחל קדומים, נחל קישון, שגרף וטיבע את מרכבותיו של סיסרא. שמואל, יוסף, אליהו ויונתן היו גיבורי ילדותי, לא פחות מקפטן נמו, אמיל ומוגלי. (מתוך ההקדמה לתנ"ך עכשיו)

סיכום מערכה א

• בקשו מהתלמידים לחשוב על השאלות הבאות לקראת המפגש הבא:

1. מהי הדמות המקראית או הסיפור המקראי האהוב עליך?
2. מדוע בחרת דווקא בסיפור או בדמות זו?
3. באיזה ספר, מספרי התנ"ך, מובא הסיפור או מופיעה הדמות?

בתחילת המפגש ערכנו הכרות מחדשת עם התנ"ך וראינו היכן הוא מופיע בחיי היום-יום שלנו – בשפה, בביטויים ובפתגמים, בסמלים, ברחובות ובמקומות. בהמשך השנה נעסוק בנושאים שונים ונראה כיצד תכנים שונים בתנ"ך מהווים חלק מהותי מחיינו וחלק מתפיסת עולמנו (לדוגמה: היחס המכבד לזולת, החשיבות של השבת אבדה או היחס לרכילות ולשון הרע).

חובה להביא תנ"כים גם למפגש הבא.

מערכה ב:

חלק א: סיפורים אהובים

- בקשו מהתלמידים לשתף בסיפור או בדמות האהובה שהם בחרו משבוע שעבר.
שאלו:
- מדוע בחרתם דווקא בדמות זו או בסיפור זה?

- האם, לדעתכם, אחת מהדמויות שהבאתם היא דמות של גיבור מושלם?
- האם נבחרו סיפורים שקשה להזדהות עימם או סיפורים שיש לכם שאלות עליהם? הביאו דוגמאות.
- מדוע, לדעתכם, רוב הדמויות במקרא הן מורכבות, וניתן למצוא בהן גם נקודות תורפה לצד נקודות החזק שלהן?
- האם, לדעתכם, דבר זה מקל על ההזדהות עם הדמויות או מקשה עליה?

חלק ב: דמויות מקראיות

- הנחו את התלמידים לעצום את עיניהם. הנח בראש התלמידים כתרים עליהם כתובים שמות של דמויות מקראיות, כך שכל תלמיד אינו יודע איזו דמות הוא מגלם אך הוא רואה את כל הדמויות האחרות. על כל אחד לגלות איזו דמות הוא קיבל. ניתן לקיים את המשחק בשתי צורות:

- 1. משחק בישיבה:** יושבים בכיסאות במעגל. כל אחד בתורו רשאי לשאול על הדמות שלו שאלה אחת שהתשובה עליה היא "כן" או "לא" (לדוגמה: האם אני אישה? האם אני מבני ישראל? האם אני מופיע בספר בראשית? האם יש ספר שנקרא על שמי?). לאחר קבלת התשובה התלמיד יכול לנחש מיהי דמותו או להעביר את התור ליושב לצידו. לכל תלמיד עומדים עד שלושה ניחושים במהלך המשחק.
- 2. משחק בתנועה:** הנחו את התלמידים להסתובב בכיתה ולשאול אחד את השני על הדמויות שלהם שאלות שהתשובה עליהן היא "כן" או "לא". אם תלמיד נשאל שאלה והוא אינו יודע להשיב עליה, ניתן להפנות את השאלה למדריך או לתלמיד אחר. תלמידים שמצליחים לגלות במהירות את הדמות שלהם יכולים לגשת למדריך ולקבל כתר חדש ולהמשיך לשחק.

לאחר המשחק הנחו את התלמידים להסתדר בשורה לפי סדר ההופעה של הדמויות במקרא. כתבו את הסדר על הלוח.

לחילופין: כתבו על הלוח את שמות הדמויות השונות וסדרו אותם בסדר הנכון יחד עם התלמידים.

חלק ג: הסיפור המקראי

- כותבים על הלוח את התקופות הבאות: בריאת העולם וסיפורים כלל-עולמיים, תקופת האבות, הירידה למצרים ויציאת מצרים, נדודים במדבר, כניסה לארץ וכיבושה, תקופת השופטים, תקופת המלכים והנביאים, תקופת בית שני. על התלמידים לחלק לקבוצות את

שורת הדמויות שעל הלוח לפי התקופות. שלבו בתוך ציר הזמנים שנוצר את הדמויות והסיפורים האהובים של התלמידים שהן הביאו בתחילת השיעור. במפגש הקודם עסקנו במקומו של התנ"ך בחיי היום-יום שלנו. במפגש זה נגענו במספר סיפורים ודמויות מהתנ"ך. ראינו כי דמויות אלו נושאות אופי אנושי, ולכן ניתן להזדהות עימן ועם חייהן.

חלק ד: התנ"ך כסמל

הערה למדריך: חלק זה במערך פותח דיון על מעמד התנ"ך כסמל במדינת ישראל. ניתן לבחור למקד את הדיון בשאלת מעמד לימודי התנ"ך כמקצוע חובה בבתי-הספר או במעמד התנ"ך בטקס ההשבעה של חיילי צה"ל.

לימוד תנ"ך בבתי-הספר

למדריך: חשוב להפריד במהלך הדיון בין החוויות האישיות של התלמידים מלימוד התנ"ך ובין מעמד התנ"ך כסמל. כמו-כן, רצוי להוביל את הדיון כך שהדעות המנוגדות יתעוררו מתוך התלמידים עצמם. כמו-כן, חשוב להבדיל בין עמדת התלמיד לגבי הצורך בלימוד התנ"ך כמקצוע חובה בבגרות ובין עמדתו לגבי ערך התנ"ך כסמל.

• קראו את העצומה הבאה:

העצומה לביטול המקצוע תנ"ך כמקצוע בגרות!

תלמידים רבים אינם זכאים לתעודת הבגרות משום שהם נכשלו במקצוע לימוד התנ"ך. ייתכן שהם היו עם הגברה בפיסיקה, כימיה ומחשבים. מדוע מדען, רופא, במאי, אומן או טכנאי אמור לדעת את התנ"ך ברמה כל-כך גבוהה? אולי הוא ירצה להיות רב? לא! מקצוע לימוד התנ"ך לא אמור להילמד כמקצוע עליו נבחנים במבחן הבגרות. הוא אמור להילמד כמקצוע חובה רגיל – לא יותר ולא פחות! אני מזמין את כל תלמידי ישראל לחתום על העצומה. ביחד נצליח לעשות את העתיד שלנו טוב יותר! תירשמו לעצומה ולמאבק הזה, כך נוכל להעלות את מספר האנשים שעוברים את התיכון עם בגרות טובה!

(מתוך: <http://www.petitiononline.com/bibleoff/petition.html>)

• שאלות לדיון:

- מהי טענתו של כותב העצומה?
- האם אתם מסכימים עם טענה זו? האם הייתם חותמים על העצומה?
- האם בעצומה ישנם דברים עליהם אתם חולקים?

- מדוע, לדעתכם, החליט משרד החינוך לקבוע את מקצוע התנ"ך כמקצוע חובה לבגרות?
- האם הסרת מקצוע לימוד התנ"ך כמקצוע חובה בבגרות תפגע, לדעתכם, במעמדו של התנ"ך כסמל בחברה הישראלית? נמקו.
- האם, לדעתכם, התנ"ך צריך להילמד במדינות אחרות בעולם (ארה"ב למשל)? נמקו.

בנספח ה תוכלו למצוא תגובות לנושא.

השבעה צבאית

- הציגו את תמונת החייל שנשבע בטקס צבאי (נספח ג). **שאלו:**
- מה אתם רואים בתמונה? מה החייל עושה?
- האם יצא לכם להיות פעם בטקס השבעה צבאי?

טקסי ההשבעה בצה"ל מתקיימים בדרך כלל בסוף שלב הטירונות. זהו טקס חגיגי, שלעיתים מתבצע בנוכחות משפחות החיילים. במהלך הטקס מקריא קריין את נוסח השבועה. החיילים עונים לו "אני נשבע". בהמשך הטקס, מקבל כל חייל יהודי נשק וספר תנ"ך (חיילים שאינם יהודים יקבלו ספר לפי בחירתם).

- **שאלו:**
- מדוע, לדעתכם, בסוף טקס השבעה מחלקים לחיילים היהודים דווקא את ספרי התנ"ך? מדוע לא מחלקים להם ספר אחר, כדוגמת מגילת העצמאות?
- מה מסמלת חלוקת התנ"ך בסמיכות להתחייבותם של החיילים לשמור אמונים לצבא ולעם?

שימו לב: בחלק זה מודגש מעמד התנ"ך כסמל ולא כספר לימוד. בדקו אם יש תלמידים שהביעו עמדת נגד ביחס ללימוד התנ"ך בבית-הספר אך הם מקבלים את מעמדו כסמל במסגרת ההשבעה הצבאית. ניתן לשאול אותם ממה נובע ההבדל בעמדותיהם.

חינוך עברי

- הקריאו את דבריו של בן גוריון על התנ"ך. הטקסט מעט קשה להבנה, ועל-כן חלקים מסוימים ממנו מסומנים וממוספרים.

- (1) **התנ"ך הוא אשר היה מקור הגותם היוצרת לכתביהם של דורות היהודים שבאו אחריו, מסמך הזהות היקר של העם היהודי, בן לוותם בכל נדודיהם...**
- (2) **התנ"ך הוא הספר המוכר ומאריך הימים ביותר בעולם.**

(3) בתנ"ך ימצא כל יהודי, דתי ככופר בעיקר, את מקורותיו, שורשיו ההיסטוריים

והמוסריים.

(מתוך: משה פרלמן, דוד בן גוריון)

• עוררו דיון:

- מדוע, לפי דברי בן גוריון, יש ללמוד תנ"ך?
- לפי דברי בן גוריון, מה התנ"ך מסמל?
- האם דבריו של בן גוריון נותנים מענה (מלא או חלקי) לטענות שהושמעו על-ידי "קבוצת הפייסבוק" לביטול לימוד התנ"ך כמקצוע חובה?

סיכום

במערכה א ערכנו הכרות מחודשת עם התנ"ך וראינו היכן הוא מופיע בחיי היום-יום שלנו – בשפה, בביטויים ובפתגמים, בסמלים, בשמות רחובות ומקומות. בהמשך דנו על הסיפורים והדמויות האהובות עלינו וראינו כי יש לנו מה ללמוד מהם גם כיום. לאחר מכן הכרנו את סדר הסיפור המקראי וסידרנו את הסיפורים לפי ציר הזמן. לבסוף דנו על הצורך בלימוד התנ"ך בבית-הספר ועל מעמדו של התנ"ך כסמל.

התנ"ך מהווה מעין תעודת זהות של העם, ובמידה ידועה הוא המקור והשורש ליצירה התרבותית שלנו כאן בארץ-ישראל. לכן הסיפור של העם היהודי לא נגמר בתנ"ך. הוא רק מתחיל שם. ואנחנו, כל אחד בפני עצמו וכולנו כאחד, מהווים המשך לסיפור הזה.

הכנה למפגש הבא: בקשו מהתלמידים לברר את תאריך הלידה העברי שלהם, כולל שנת לידה. רצוי לדעת אם הלידה הייתה לפני השקיעה או לאחריה. תלמיד שידע את תאריך הלידה העברי שלו או את פרשת בר/ת המצווה שלו, יכתוב זאת.

נספח א: ספרי המקרא

תורה:

בראשית	שמות	ויקרא	במדבר	דברים

נביאים:

יהושע	שופטים	שמואל	מלכים	ישעיהו	ירמיהו	יחזקאל
תרי עשר:						
הושע	יואל	עמוס	עובדיה	יונה	מיכה	
נחום	חבקוק	צפניה	חגי	זכריה	מלאכי	

כתובים:

תהילים	משלי	איוב	דניאל	עזרה ונחמיה	דברי הימים

חמש מגילות:

שיר השירים	רות	איכה	קהלת	אסתר

נספח ב: חידון התנ"ך

חידון התנ"ך העולמי לנוער: חידון בקיאות בתנ"ך הנערך מאז 1963 כל שנה ביום העצמאות. בחידון מתחרים ביניהם על התואר "חתן/כלת התנ"ך העולמי" וסגניו/ה ארבעה נציגי ישראל לצד נציגי הנוער היהודי בתפוצות. אחת המטרות המרכזיות של מפעל חידון התנ"ך היא לעודד את ההתעניינות, את הלימוד ואת העיון של בני הנוער היהודי בספר התנ"ך, כבסיס התרבותי של עם ישראל.

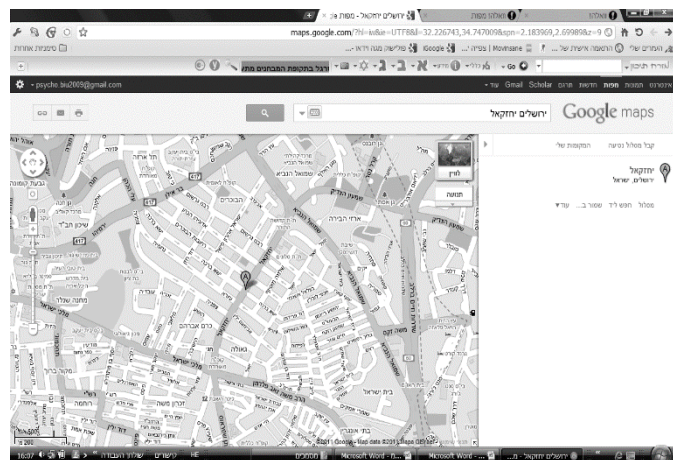
אסתר	חול המועד סוכות
רות	תשעה באב
קהלת	פורים
שיר השירים	שבועות
איכה	פסח

פתגמים ומקורותיהם

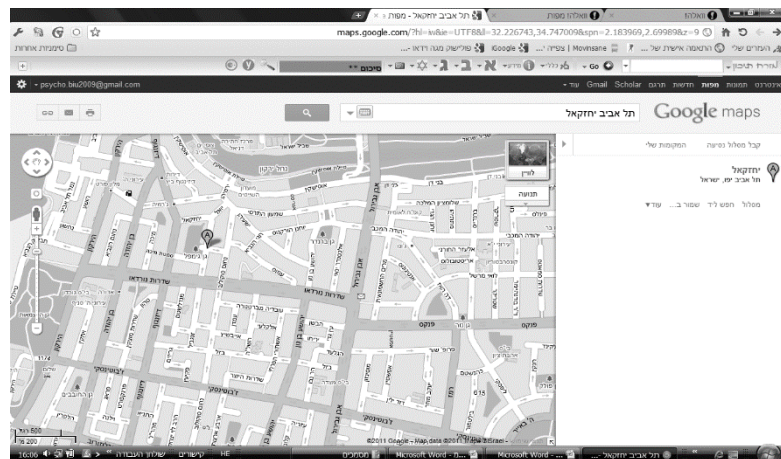
טובים השניים מן האחד	משלי יד, טו
עין תחת עין	ויקרא יט, לב
פתי יאמין לכל דבר	קהלת ד, ט
פיק ברכיים	נחום ב, יא
מפני שיבה תקום	צפניה א, יב
לב האבן	בראשית ב, יח
אחפש... בנרות	ויקרא טז, כו
לא טוב היות האדם לבדו	משלי ו, ו
שעיר לעזאזל	שמות כא, כד
לך אל נמלה עצל	יחזקאל לו, כו
באו מים עד נפש	תהילים סט, ב

מפת רחוב

ירושלים

תל אביב

סמלים

זכריה ד, ב-ג	אין מקור בתנ"ך	במדבר כא, ח	במדבר יג, כג

נספח ג: התנ"ך כסמל

תגובות לעצומה

bar : למה אנחנו לומדים את התנ"ך כמקצוע חובה לבגרות? כי המדינה קמה כמדינת העם היהודי וכמדינת הלאום היהודי, בלי הקשר של היהדות לא הייתה קמה פה מדינה.

yaniv: עם כל הכבוד אנחנו חיים במדינה דמוקרטית, כפי שנכתב במגילת העצמאות:

"...ללא הבדל דת, גזע ומין..." אז בואו תסבירו לי למה תנ"ך הוא מקצוע חובה !

תנ"ך כמקצוע חובה מתפרש ככפיה דתית... במידה זה היה מקצוע רשות הייתי מבין ומסכים מי שרוצה יכול מי שלא זה לא חובה... להכניס מקצוע כזה אל תוך תוכנית הלימודים לא מבטא את החופש שכל אדם ואדם יחיה באמונתו!

Gunner: אני לא סובל מתמטיקה. זה לא חשוב זה לא יעזור לי בחיים. למה אתה לא דורש לבטל את זה? איפה חופש הבחירה של האדם?

Snowalf: התנ"ך הוא היצירה הספרותית החשובה ביותר בהיסטוריה האנושית. בכל תחום. בייחוד בתחום המוסר. התנ"ך נלמד בכל העולם במסגרות כאלו ואחרות, התנ"ך הוא הבסיס לכל מערכות המוסר המודרניות, (לא סתם מופיעים לוחות הברית, ומשה על בתי-המשפט הגבוהים באמריקה) והתנ"ך הוא בסיס להמון דברים בחברה המודרנית. התנ"ך, מעבר להיותו משפיע על העולם כולו, הוא השפיע ספציפית על העם שלך. זה בכלל לא משנה אם אתה מאמין בתנ"ך, או לא.

התנ"ך הוא הבסיס לכל רעיונות ותחושות העם היהודי. בקיצור, אין כפייה דתית בלמידת תנ"ך, כי לא מלמדים את זה בצורה דתית. יש חשיבות עצומה ללמידת התנ"ך שהוא הבסיס לתרבות המערבית, ולתרבות היהודית... והמקצוע עצמו מחדד את החשיבה.

טקס השבעה

נספח ד: אינקוגניטו – דמויות מקראיות

ניתן להוריד ולהוסיף דמויות, אך חשוב שכל תקופה תיוצג לפחות על ידי דמות אחת

• שרה	• אברהם	• נח	1. חוה
• פרעה	• יוסף	• לאה	• יעקב
• שמשון	• דבורה או יעל	• יהושע	• משה
• שלמה	• דוד	• שאול	• שמואל
	• 19. אסתר	• יונה	• אליהו

נספח ה: העשרה

הקבצים השונים בתנ"ך

על-פי המסורת, חלוקת המקרא לתורה, נביאים וכתובים באה לציין רמות שונות של קדושה לטקסטים.

- **לתורה** שגם נקראת מקרא או חומש, מיוחסת קדושה של נבואה עליונה של משה רבנו - אדון הנביאים.
- **לנביאים** מיוחסת נבואה ממדרגה נמוכה יותר ("אספקלריא שאיננה מאירה" כתיאורם של חז"ל).
- **לכתובים** מיוחסת רוח הקודש.

התורה (או תורה שבכתב) היא השם שניתן לחמשת הספרים הראשונים של התנ"ך, וקרויים גם "חמישה חומשי תורה". התורה בעיקרה בנויה מסיפורים ומצוות:

1. בראשית: בריאת העולם והירקמותו של עם ישראל. בספר זה מופיעות שלש מצוות: מילה, פריה ורביה, ואיסור אכילת גיד הנשה.
 2. שמות: יציאת מצרים, מתן תורה ובנין המשכן - עיצוב של עם ישראל. בפרשת משפטים שבספר זה נאמרו רבות מן המצוות שבין אדם לחברו ורבים מדיני ממונות.
 3. ויקרא: מוקדש בעיקר לדיני הכוהנים והמקדש. בספר זה נאמרו רבות מן המצוות הקשורות בחגים, וכן דיני הכשרות.
 4. במדבר: סיפור מסעות ישראל במדבר לעבר ארץ ישראל. מצוות ציצית, מצוות פסח שני, מצוות שופר בראש השנה הן חלק מהמצוות שנאמרו בספר זה.
 5. דברים: חזרה כללית של משה על הספרים הקודמים. בספר זה מצוות רבות, חלקן כבר החזרו בספרים הקודמים וחלקן מזכרות בפעם הראשונה בספר זה. בספרות חז"ל, המדרשים ובמסורת היהודית לכל הספרים יש כינויים.
- **ספר בראשית** מכונה בחז"ל "ספר הישר", על שם האבות שהיו ישרים.

- **ספר שמות** מכונה בשם "ספר הגאולה" על ידי הרמב"ן, ובשם "ספר השני", על ידי בעל הלכות גדולות, ומוסבר על פי הנצי"ב (בפתיחת פירושו לספר שמות), מכיוון שהוא שני והמשך לספר בראשית שהם שני חלקים של הבריאה – שבריאת העולם נשלמת על ידי בריאת עם ישראל.
- **ספר ויקרא** מכונה בחז"ל "תורת כוהנים" מכיוון שהעיסוק בכוהנים ומקדש תופס בו חלק מרכזי.
- **ספר במדבר** מכונה "חומש הפקודים" בשל המפקדים שנערכו במדבר.
- **ספר דברים** מכונה בחז"ל "משנה תורה", מכיוון שיש בו חזרה כללית על הספרים הקודמים.

נביאים הוא שמו של המדור השני בתנ"ך, בו מצויים הספרים המתארים את קורות ישראל לאחר נדודי המדבר, וספרי הנביאים. הכינוי נביא מיוחס למי שנושא את דבר הא-ל.

ספרי הנביאים מתחלקים לרוב לשלוש חטיבות, שחלוקתן אינה כרונולוגית, אלא תוכנית ועניינית:

- **נביאים ראשונים**, הכולל את ספר יהושע, ספר שופטים, ספר שמואל וספר מלכים. ספרים אלו מכילים בעיקר תיאורים נבואיים היסטוריים.
- **נביאים אחרונים**, הכולל את ספר ישעיה, ספר ירמיה וספר יחזקאל. ספרים אלו מכילים בעיקר נבואות שנאמרו על ידי מחבריהם.
- **תרי עשר**, הכולל את הושע, יואל, עמוס, עובדיה, יונה, מיכה, נחום, חבקוק, צפניה, חגי, זכריה ומלאכי. ספרים אלו הם ספרי נבואות קצרים שקובצו יחד.

הכתובים, כפי שציינו נכתבו על נביאים, בהשראת רוח הקודש. בין ספרים אלה קיימות שתי תת-קבוצות מיוחדות, שהן:

- **ספרי אמ"ת: תהלים, משלי, איוב**. ספרים אלה הם ספרי "שירה", דבר שבא לידי ביטוי בכתבי יד של המסורה הן במערכת הטעמים שבהם (טעמי אמ"ת), והן בצורתם השירית המופיע בכתבי יד.
- **חמש מגילות: שיר השירים, רות, איכה, קהלת, אסתר**. אותם קוראים בהזדמנויות שונות, סביב לוח השנה היהודי.

לשלושת הספרים דניאל, עזרא-נחמיה, ודברי הימים מרכיבים משותפים: ספרים אלו נכתבו על פי המסורת התלמודית בתקופת סוף גלות בבל ותחילת ימי בית שני – תוכנם עוסק בתקופות המאוחרות שנזכרות במקרא; עזרא הוא המשך ברור של דברי הימים; בדניאל ובעזרא-נחמיה מוצאים במקרא קטעים ארוכים במיוחד שכתובים בארמית.

לימוד התנ"ך

השאלה מדוע תלמידינו אינם אוהבים ללמוד תנ"ך, או מי ממאיס עליהם את תחום הלימוד הזה, באיזה שלב וכיצד, עולה חדשים לבקרים. לאחרונה התראיין הסופר מאיר שלו, בכתבה של אביחי

בקר, במוסף "הארץ" (31.12), ואמר: "אני ממליץ לא לחטוא בנוסטלגיה. ואם נהיה כנים, גם אנחנו לא נורא אהבנו ללמוד תנ"ך בתיכון, אלא אם כן נפלנו על מורה יחיד סגולה. למזלי היו אלה הורי שמהם ספגתי את הניצוץ". ואמנם מעקב אחר לימוד תנ"ך במסגרת החינוך העברי החדש מראשית המאה העשרים מלמד כי כבר אז לא אהבו ללמוד תנ"ך, ואחת השאלות שהעסיקו את המופקדים על כך, אנשי מערכת החינוך, מורים כוללים ומורי תנ"ך מקצועיים היתה: כיצד אפשר לחבב ולקרב את ספר הספרים אל התלמידים.

תפישת לימוד התנ"ך כגורם מרכזי בחינוך הנוער כיוונה את יוסף עזריהו, שהיה מהדמויות שעיצבו את דמותו החינוכית של בית הספר העברי בארץ ואף היה יו"ר הוועדה שהכינה את תוכנית הלימודים לבתי הספר היסודיים בראשית שנות העשרים, לשאלו: מהי המטרה שאנו מבקשים בלימוד מקרא, זוהי תשובתו: "מטרתו העיקרית, 'הדומיננטית', של הוראת התנ"ך בבתי ספרנו היא, איפוא, השפעתו החינוכית על התלמידים. מטרה זו מצדיקה את המקום החשוב שהוקצה ללימוד זה בתוכנית הלימודים שלו, כי היא מוציאה את התנ"ך מכלל אובייקט לידיעה, מכל 'חומר לימוד גרידא שעל בית הספר להקנותו לתלמידים ומעלה אותו לדרגת כוח פונקציונלי, לגורם חינוכי, אשר תפקידו לעצב את דמותם הרוחנית של התלמידים, לנטוע בלבם את מוסר היהדות, את השאיפה לצדק חברתי, את אהבת העם ואת ההערצה לאידיאליו ולגיבוריו, ולעורר בהם התפעלות רליגיוזית ועריגה אל-על, אל הטוב ואל הקדושה העליונה – רגשות שחיי החולין הסואנים של זמננו נוטלים אותם מנפש בן דורנו ועושים אותם יבשה כחרס. זה כוחו של 'ספר הספרים' זוהי הברכה הצפונה בו לחינוך הנוער שלנו. ועל כן שומה עלינו לשאוף גם לכך, שספר התנ"ך לא ישמש רק 'ספר לימוד' בידי התלמיד, שלאחר שלמד בו מה שהוטל עליו הוא מניחו הצדה ושוב אינו חוזר אליו, אלא ייהפך לספרו החביב שאינו מניחו ואינו שוכחו אף לאחר שירד מעל ספסל התלמידים והוא שב ופונה אליו ברצון בכל עת מצוא" (כתבי יוסף עזריהו, הוראת התנ"ך, פרק א).

בעקבות חוק החינוך הממלכתי תשי"ג-1953 והצורך בתוכנית לימודים ממלכתית הוקמה ועדה מקצועית, שהתבססה בעבודתה על עבודת ועדות שקדמו לה ופעלו טרם הקמת המדינה, חזו פירסמה בשנת 1954 תוכנית, שבה הצהרה מפורשת כי אחת ממטרות לימוד התנ"ך בבית הספר היסודי היא: "להקנות לילדים אהבה וכבוד לספר ואת הרצון להגות בו תמיד, את הדחיפה הפנימית לשאוב ממנו השראה", וכן כי "החל מכיתה א' יש לטפח יחס נפשי לספר הספרים של עם ישראל". התוכנית אף מתייחסת לדרך שבה אפשר להשיג מטרה זו. כך למשל, בכיתה "צריך להימצא ספר התנ"ך השלם הנתון בכריכה נאה ומהודרת, קבוע במקום מיוחד למען תשתמש בו הכיתה בכל מאורע חגיגי ובכל שעת כושר מתאימה". וכן חוזרים ביטויים כמו "לעשות כל מה שאפשר כדי להנעים להם את הלימודים" (יונאי, מקרא בחינוך הממלכתי, עמ' 85-86).

באותה שנה (1954) נשא מאיר בלוק, מי שהיה אז מנהל בית הספר התיכון החדש בתל-אביב, הרצאה בנושא "הוראת המקרא בבית הספר התיכון" (החינוך 25, תשי"ד), ותיאר מצב של משבר הנמשך כבר שנים בהוראת מקרא. לדבריו כל אותן מטרות וציפיות שהיו מהוראת מקרא לא הושגו, ולימוד מקרא "נהפך ל'מקצוע' של בחינה שלומדים אותו כדי לצאת ידי חובה וששמחים כשמתפטרים ממנו". אי לכך הוא קובע "אכן! אין נחת בהוראת המקרא!" ושואל: "מה איפוא עלינו

לעשות, כדי לתקן את המעוות וכדי לחבב את המקרא על הנוער?" נוסחת הקסם שהוא מציע היא להרחיק את הרוח הדתית בהוראת מקרא ולשים את הדגש על "חינוך חברתי-מוסרי אקטואלי, יסודות שערכם עומד וקיים בלי זיקה ליסוד הדתי". גם הוא קורא להציג את המקרא כיצירה לאומית, להבליט את המאבק החברתי-מוסרי המתקיים בה ולהפגיש את התלמידים עם הערכים האסתטיים המיוחדים לה. גם הוא מדגיש כי טיפוח רגש של כבוד ואהבה ליצירה, אלו הם התפקידים הראשונים בהוראת המקרא. בסוף דבריו באות הצעות מעשיות, שתפקידן לסייע בחיבוב הלימוד: האחת - צמצום החומר לצורכי העמקה, והאחרת - שינוי משטר הבחינות. בישיבת המזכירות הפדגוגית שהתקיימה באוגוסט 1957 אמר הד"ר אברהם ברתנא את הדברים הבאים: "בית הספר העמיד לו למטרה לקבוע את התנ"ך במרכז החינוך העברי, והנה קרה דבר משונה מאוד: בית הספר העברי הצליח להשניא את התנ"ך על הנוער. הילדים אוהבים את לימוד התנ"ך בכיתות הנמוכות, אך נעשים אדישים לגביו בכיתות הגבוהות ביותר, ולפעמים מגיעים עד לידי אברסיה (שחיקה)". על כן הוא מציע להפחית מגודש התוכנית ובכיתות הנמוכות להקנות חוויה "ואין זה חשוב אם חוויה זו היא דווקא דתית" (יונאי, עמ' 123).

הישיבה המחכרת, דיונים קודמים לה ודיונים נוספים שהתקיימו בהקשר לתוכנית הלימודים תשט"ז (1956), וכן נסיבות השעה הקשורות בעלייה, ברפורמות חינוכיות ובקיצוץ הזמן המוקדש ללימוד מקרא, הולידו תוכניות לימודים חדשות, שכוללת בהן בראש וראשונה ההפחתה הניכרת בכמות החומר הנלמד. בשתי התוכניות (תשל"א, תשמ"ה) קיימת הצהרה מפורשת: "התוכנית שואפת לצמצום כמות החומר הנלמד, כדי למנוע גודש וחזרות וכדי להעמיק בנלמד". המעקב אחר החומר שהוצא מגלה העדפה הולכת וגוברת של חומרים סיפוריים הנלמדים ביתר נקל על חומרים המצטיינים בלשון קשה יותר (כמו למשל, נבואה, מזמורים). המטרה האמוציונלית להשיג חיבוב ואהבה נעלמה, ואת מקומה תפסו ציפיות קוגניטיביות: הכרה של הדמויות, הסיפורים, הרעיונות וכדומה. את האהבה שאיררו לגננות המופקדות על גיל הגן (פרקי הדרכה: סיפורי המקרא לגיל הרך, תשל"ד).

אולם גם הציפיות להכרה מינימלית ולידיעה ברמה של תוכן הכזיבו. כמו כן הכזיבה הציפייה, שעם צמצום הגודש תגדל העמקה. נמצא שלא זו בלבד שהאהבה לא הושגה, גם הציפיות לידיעה התמוססו וההעמקה נהפכה במציאות זו לחזון אחרית הימים.

על רקע זה נולדה בתשס"ג תוכנית לימודים חדשה, שעצרה את התהליך הסוחף של צמצום החומר, ושמה דגש על ארגון שונה שלו, על גיוון דרכי ההוראה ועל אפשרויות של בחירה של ממש בחומר הנלמד. אף שמעצבי התוכנית השכילו להבין שלימוד תנ"ך הוא סיפור שאין בו אהבה, אלא יש בו לימוד של טקסט מכונן, שצריך לדעת, להכיר, להבין, לבחון, להשוות וכדומה. למרות הכרתם, הם הצהירו על הנחתם, שכתוצאה ממפגש של הלומדים עם הכתובים "ייווצר גם קשר רגשי בין הלומדים לבין המקרא ורעיונותיו וכך יתחבב ספר התנ"ך על לומדיו" (תוכנית הלימודים תשס"ג, עמ' 8). נמצא שגם בתוכנית זו עוד לא אבדה התקווה בת כמאה השנים ליחס אמוציונלי לתנ"ך וללימודו. ואכן בעקבות פרסום תוכנית הלימודים תשס"ג, אמרה שולמית אלוני, שבעבר היתה גם שרת החינוך: "לא דיברנו עוד על אהבה. היא בסופו של דבר, העיקר... אנחנו צריכים לשאוף לגדל דור של אוהבי תנ"ך לא של חוקרי תנ"ך. את זה יעשו אלה שהולכים לאקדמיה. נקודת המוצא היא

קודם כל ללמד את הילדים לאהוב את החומר, להתחבר אליו. עם האהבה באה הסקרנות, ובא הלימוד בעל פה. כל השאר יבוא מעצמו".
(מתוך אתר "הארץ")